

Олена Станіславівна Родіонова
старший науковий співробітник
сектору нумізматики, фалеристики, медальєрики та боністики
науково-дослідного відділу збереження фондів,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
elena_rodionova@ukr.net

Olena Rodionova
Senior researcher of the numismatics, faleristics,
medals and bonistics sector of the research department of preservation
National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

ВИСЛА СВИНЦЕВА ПЕЧАТКА ПАПИ РИМСЬКОГО КЛИМЕНТА VIII ЗІ СФРАГІСТИЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ НМІУ

THE LEAD SEAL OF CLEMENT VIII IN THE NMUH SPHRAGISTIC COLLECTION

Анотація

У статті на основі знайдених документів зроблена спроба дослідити шлях надходження до музейного зібрання свинцевої вислої печатки, що належала Папі Римському Клименту VIII.

Ключові слова: висла свинцева печатка, реставрація, папа Климент VIII

Summary

In this article we research the way of achieving of the lead seal of Papa Clement VIII by the museum using a new founded documents.

Keywords: lead seal, Papa (Pope) Clement VIII, restoration

У музейній нумізматичній колекції зберігається печатка-булла Римського Папи Климента VIII кінця XVI – початку XVII ст.¹ Такі печатки використовували з VII ст. для підтвердження автентичності документів “scripta quae sigillis bullata” (“запечатані писання, булли”) – розпоряджень, наказів, постанов, урочистих послань. Відтиски на печатці ставилися з обох боків. На ранніх печатках з одного боку стояло ім'я Папи, з іншого – титул у родовому відмінку. З XII ст. з одного боку розміщували зображення голів апостолів Петра і Павла та напис “S. PA/S. PE” (Sanctus Paulus, Sanctus Petrus). На іншому боці у 2–3 рядки розміщували ім'я Папи. Печатки до важливих документів підвішували на червоному або жовтому шовковому шнурі, до менш значущих – на конопляному. Після смерті Папи печатку знищували².

Печатка-булла Климента VIII (ПЧ–46) з колекції НМІУ – круглої форми, пласка, розміром 39x38 мм, товщиною 5,5 мм. Складається з двох пластин з трохи деформованим гуртом. Зображення двостороннє рельєфне. На аверсі зображено святих Петра і Павла, обернених на 3/4 до центра печатки. Між ними розташований рівнобічний хрест з розширеними кінцями і трикутними виїмками на них. Над хрестом вертикально зазначено літери “S. PA” та “S. P[E]”

¹ Назва “булла” з лат. мови перекладається як “кулька”, “кругла печатка”, яку підвішували на шнурі до документа, потім відтискаючи на ній зображення. Інша назва – моливдовул (від “моливдос” – свинець). Такі печатки є маркерами історичних подій. Див.: Лакиєр А. Б. Русская геральдика. – М., 1990. – С. 20.

² Булла папская // Энциклопедия Кольера [Эл. ресурс]. – Режим доступа: http://www.ds.academic.ru/dc.nsf/enc_coller/5523/БУЛЛА – Название с экрана.

(“Св. Петро, Св. Павло”). У літери “Е” пошкоджена нижня частина. По правому краю розміщено крапчастий обідок. На реверсі у чотири рядки розміщено напис “CLE / MENS / PAPA / VIII”, по боках обрамлений шестипроменевими зірочками. Угорі та внизу зображено латинські хрести та дві шестипроменеві зірочки. Нижній правий та верхній краї трохи зрізані. Шнур підвішування обрізаний (рис. 1).

Рисунок 1.

В інвентарній книзі НМІУ є запис від 14.03.1956 р. про те, що печатка надійшла від жителя м. Києва Вікторова. Посилання на акт прийому, час надходження, реєстраційний номер не зазначені³. На жаль, жодних супровідних документів більше знайти не вдалося.

У звіті Церковно-історичного і археологічного товариства при КДА (Київській духовній академії) за 1905 р. є запис про те, що до Церковно-археологічного музею КДА надійшли “от действительного члена Н. Г. Захариевского семнадцать свинцовых вислых печатей папских, начиная с папы Евгения III (1145–1153) и оканчивая Папою Пием VI (1775–1798)”⁴. Зважаючи на те, що час перебування Климента VIII на папському престолі (1592–1605) потрапляє в зазначені межі, можна припустити, що серед цих предметів була і його печатка.

Вдруге ці печатки згадані в старій інвентарній книзі Всеукраїнського музейного містечка, що розташовувалося на території Києво-Печерського монастиря. Запис від 1929 р. повідомляє, що “цінові круглі печатки зі слідами обрізаних шнурків, більш-менш пошкоджені білим нальотом, поступили з Церковно-археологічного музею”. Далі містяться описи печаток та імена пап-емітентів. Всього під № 15357–15378 зазначено 21 предмет. Отже, можна припустити, що 17 з 21 папських печаток походять з колекції Н. Захарієвського. За № 15364 в описі значиться печатка “CLEMENS* PAPA VIII розміром 3,8x3,6 [см], кількістю 1, номер вступу – 8”. У графі “Надходження предмета” зазначено, що вона надійшла “з церкви Різдва Христового на Подолі”⁵. Зазначений розмір печатки трохи не збігається з розміром печатки з НМІУ (39x38 мм). Та, якщо врахувати деформацію предмета, у його лінійних вимірах можливі відмінності. Пізніше, вірогідно, печатку загубили або її вкрали.

Власник печатки Климент VIII (мирське ім’я – Іпполіто Альдобрандіні) – 231-й Папа Римський, що залишив помітний слід в історії. Він народився 24.02.1536 р. в м. Фанно в шляхетній родині. Його батько, Сальвестро, був одним з видатних законознавців свого часу. Іпполіто, як і батько, досяг успіхів у юриспруденції⁶. Сан священника він отримав у 45 років (1561), а через 4 роки його призначили кардиналом та папським легатом у Польщі. 30.01.1592 р. Іппо-

³ НМІУ. Інвентарна книга “ПЧ” – I, 1955–1968 рр. – С. 13–14.

⁴ Отчет церковно-исторического и археологического общества при Киевской Духовной Академии за 1905 год. – К., 1906. – С. 10.

⁵ НКПЧКЗ. Інвентарна книга КПЛ-Ф-НДФ, № 137.

⁶ Альдобрандіні // Энциклопедический словарь. Под ред. проф. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева и засл. проф. Ф. Ф. Петрушевского. Издатели Ф. А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Ефрон (СПб.). – Т. I–A. – СПб., 1900. – С. 530.

літо стає Папою Климентом VIII. Завдяки Клименту VIII відбулося примирення католицької церкви з французьким королем Генріхом IV, яке припинило 30-літню релігійну війну у Франції. У 1597 р. до папської області приєднано герцогство Феррарське. У 1595 р. Климент VIII забезпечив укладення мирної угоди між Іспанією і Францією та створив альянс християнських держав у війні з Османською імперією. При Клименті VIII було підготовлене виправлене видання перекладу Біблії – Вульгати, відомої як Климентина⁷. Климент VIII сприяв виникненню у Речі Посполитій уніатської церкви⁸.

Велику увагу Климент VIII приділяв освіті. За час перебування на папському престолі він збільшив кількість коледжів у Римі, відкрив коледж для підготовки місіонерів у Шотландії та коледж Clementino для вихідців зі слов'янських країн⁹. Але Климент VIII також сприяв вигнанню євреїв з папської області та у 1600 р. звинуватив у ересі філософа Дж. Бруно.

Помер Климент VIII в березні 1605 р. і був похований у базиліці Св. Петра. Згодом Папа Павло V збудував для Климента VIII гробницю в базиліці Санта-Марія-Маджоре, куди у 1646 р. були перенесені його мощі. Климент VIII залишив по собі славу розумного, але жорстокого адміністратора¹⁰.

Повертаючись до музейної печатки, слід зазначити, що під час її реставрації Ю. Бутом у 2014 р., був виявлений фрагмент шовкового шнура для підвішування печатки завширшки 12 мм вохристого кольору зі смужками з боків зі світло-жовтим металевим блиском¹¹. Цей факт свідчить про важливість документа, який ця печатка скріплювала.

⁷ Климент // Энциклопедический словарь. Под ред. проф. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева и засл. проф. Ф. Ф. Петрушевского. Издатели Ф. А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Ефрон (СПб.). – Т. XV, 1895. – С. 392–393.

⁸ Соколовский А. А. К истории “Брестской унии 1596 р.” (Часть 2) // Борисовское благочиние [Эл. ресурс]. – Режим доступа: www.blagobor.by/article/history/1596-2 - Название с экрана.

⁹ Collegio Clementino // Rome Art Lover [El. resourc]. – Access mode: www.romeartlover.it/Vasi167.htm (last access: 05.03.17).

¹⁰ Pope Clement VIII // Catholic Encyclopedia [El. resourc]. – Access mode: www.newadvent.org/cathen/04027a.htm (last access: 05.03.17).

¹¹ НМІУ. Реставраційний паспорт. Протокол № 7 від 18.09.14